

12. *Nazaikynskiy E.* Rechevoi opyt y muzykalnoe vospriyatye / E. Nazaikynskiy // *Эстетические очерки*. – М., 1967. – Вып. 2. – С. 245-283.
13. *Skrebkov S.* Khudozhestvennye pryntsy py muzykalnykh stylei / S. Skrebkov. – М. : Muzyka, 1973. – 447 s.
14. *Adler G.* Handbuch der Musikgeschichte. – Frankfurt a.M.: Verlag-Anstalt, 1924. – 380 s.
15. *Ingarden R.* Utwór muzyczny i sprawa jego tożsamości. – Kraków : PWM, 1973. – S. 187.
16. *Riemann H.* Kleines Handbuch der Musikgeschichte mit der Periodisierung nach Stilprinzipien und Formen. Siebende Auflage. – Leipzig : Verlag von Breitkopf & Härtel, 1947. – 480 s.

МУЗЫКАЛЬНАЯ КУЛЬТУРОЛОГИЯ КАК ДИСЦИПЛИНА МУЗЫКАЛЬНОЙ ВИСШЕЙ ШКОЛЫ

Маркова Елена Николаевна, доктор искусствоведения, профессор,
зав. кафедрой теоретической и прикладной культурологии,
Одесская национальная музыкальная академия им. А. Неждановой, г. Одесса

В работе выделяем национально-ментальную специфику продвижения музыкальной культурологии в музыкально-научном знании. Культурологический крен музыкознания, как и культурология в целом, заняли положение «методологического стержня» музыкально-научной области, составляя преимущественно достояние отечественной гуманитаристики в направленности на лингвистико-искусствоведческую интеграцию знания в традициях Ю. Лотмана, М. Бахтина, Е. Лосева, Б. Асафьева и др.

Ключевые слова: музыкальная культурология, культурология, музыкознание, дисциплины высшей школы, музыкальная высшая школа.

MUSIC CULTUROLOGY AS THE DISCIPLINE OF THE MUSIC HIGH SCHOOL

Markova Elena, Doctor of Cultural Studies, professor,
Head of the Theoretical and Applied Cultural Studies Department,
Odessa National Music Academy named after A. Nezhdanova

The given research highlights the national and mental specifics of the music culturology advancement in the music and scientific knowledge. The culturological roll of musicology, as well as cultural studies in general, have occupied the position of the «methodological rod» of the music and scientific area, forming the treasure of the national humanities to focus on the linguistics and art criticism integration of knowledge in the traditions of Y. Lotman, M. Bachtin, E. Losev, B. Asafiev and others.

Key words: music culturology, culturology, musicology, discipline of the high school, music high school.

Надійшла до редакції 10.11.2016 р.

УДК 130.2:791.6

РИТУАЛЬНА ТА ІГРОВА ДОМІНАНТИ В ПРОСТОРАХ СВЯТА Й ФЕСТИВАЦІЇ: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Бабушка Лариса Дмитрівна, кандидат філософських наук, доцент,
докторант кафедри історії та теорії культури,
Національна музична академія України ім. П. Чайковського, м. Київ
larisaababushka@gmail.com

Дослідження присвячене аналізу ритуальної та ігрової домінанти щодо феноменів свята й фестивалю у сучасному культуротворчому просторі. Ритуал та гра є неперепутними імперативами, що існували впродовж всієї історії людства. Проаналізовано, що фестиваль як інновація в культурі виникає як своєрідна гра смислами і значеннями, відтак, актуалізується спроба виявити модель її подальшої еволюції. Виявлено, що свято – це часовий відрізок, який постає подією, що виходить за межі повсякденності, де утримується зв'язок сакрального і профанного світів, смислів, які б поєднували в єдиній дії всіх учасників події, відповідно, фестиваль – сучасне свято, основою якої є сама повсякденність. Доведено, що фестиваль в сучасній культурі постає ритуалізованим перформансом.

Ключові слова: ритуал, гра, свято, фестиваль, культуротворчість.

Постановка проблеми. Будучи універсальною категорією людського буття, свято є самим буттям, що об'єднує людей та охороняє цінності, навколо яких суспільство організовує свою життєдіяльність. У сучасному просторі виникає нове співвідношення святкового і повсякденного, що характеризується розмиванням меж між святковістю і повсякденністю, взаємопроникненням одного в інше, й навпаки. Цей процес знаходить своє відображення у феномені фестивалю. Свято та

фестивація не є тотожними поняттями. Свято є часовим проміжком, що постає подією, виходом за межі повсякденності, де утримується зв'язок сакрального і профанного світів, смислів, і поєднуються в єдиному дійстві всі учасники подій. Фестивація є сучасним святом, основою якої є повсякденність. Образно-символічний життєвий світ повсякденності, що змінюється під впливом сучасного медійного простору, постає міфологізованим, стереотипним варіантом реального життєвого світу повсякденності людини, сприяє утворенню ілюзорного аудіовізуального конструкту її соціальної ідентичності, «брендингу» масової свідомості (системи заходів щодо внесення в масову свідомість клішованих, стандартизованих символів, значень, образів, трансльованих сучасній людині).

Останні дослідження та публікації. Ритуал та гра є неперебутніми імперативами, що існували впродовж всієї історії людства. Водночас вони виступають різновидами поведінкових практик людства, оскільки остовом традиційних культур постають саме системи ритуалізованої поведінки, забезпечуючи безперервне відтворення сакрального порядку речей. Сучасне суспільство, як правило, характеризується нігілістським ставленням до ритуалу і висуненням на перший план утилітарно орієнтованої дії автономного індивіда. Винятком є суспільства, пов'язані з розквітом у ХХ ст. «тотальних ідеологій» (К. Маннгейм) і засновані на ідеологічній ритуалізації людської поведінки.

Торуючи свої власні шляхи, фіксуючи історичну змагальність один з одним упродовж віків, зближення / злиття в єдиному хронотопі ритуалу та гри найвиразніше можна спостерігати в просторі свята. Аналізувати свята поза межами звернення до царин ритуалу та гри є неприпустимим. Дослідницькі студіювання поділяють наступні точки зору на дану проблему, з одного боку, гра породжує ритуал; з іншого, ритуал передує гри, де достатньою мірою очевидним постає їх взаємозв'язок. Простір, час, символи, учасники постають єдиним складовим базисом як для гри, так і ритуалу. За звичай, відсутність чітких уявлень щодо природи цих явищ, призводять до розширення царини гри за рахунок ритуальних форм поведінки. Дослідник А. Байбурін наступним чином коментує подібний взаємовплив: «Гра – так само необхідна для нормального функціонування суспільства форма поведінки, як і ритуал... І вже якщо розглядати їх співвідношення в діахронічному плані, то швидше гра передує ритуалу як імітація подій, що надалі могли б набувати сакрального сенсу. Інша справа, що сфера гри могла поповнюватися з ритуального фонду культури, але в будь-якому випадку ритуал – аж ніяк не єдине джерело гри» [2; 21-22].

Свято тісно пов'язане з ритуалом. Первинні форми свят виявлялися в священних архаїчних ритуалах, які відбувалися з метою сакралізації буття. Подібні ритуальні дійства супроводжувалися колективним почуттям радості з нагоди будь-яких подій. Проблеми ритуалу підіймаються в розвідках А. Байбуріна, Л. Іоніна, В. Тернера, В. Топорова та інших мислителів. Внесок щодо осмислення ритуальної складової свята вносять дослідники Р. Бенедикт, А. Вам-Геннеп, Б. Малиновський, М. Мід, М. Мосс, А. Радкліфф-Браун. Вони розглядають соціальну роль ритуалів в інтеграції суспільства. Свято як інструмент соціального управління виступає в теорії О. Конта. Зв'язок свята з ритуалом розглядається як гарант соціального порядку. Теорія Е. Дюркгейма (трансформація колективних уявлень) відбилася на дослідженнях свята, в яких розкривається його символічний зміст (М. Мосс). М. Хренов аналізує специфіку свят, обрядів і ритуалів у різні періоди розвитку людини та суспільства, функціональну природу свят у громадських системах, а також виокремлює загальні та специфічні особливості різноманітних свят. М. Максютін систематизував концепції виникнення свят, представив їх класифікацію, в яких розуміння свята виводить з об'єднаного аспекту людей, незалежно від їх соціального статусу. Важливого акцентування набуває проблема бачення свята, представлена у концепції В. Савчука «Кров і культура» щодо жертвних умов виникнення культури, де знімається радикальна несумісність кровообігу в натуралістичному та культурологічному сенсах.

Мета статті полягає у розкритті феноменів святкової та фестивальної практик у контексті ритуальної та ігрової складових культури. Відтак, провідними методологічними підходами даної розвідки можуть визначатися: а) феноменологічний, що дозволяє обґрунтувати основи емпіричної бази; відтворити поліфонічність реальних проявів святкової культури; б) семіотичний, що дозволяє виявити ритуальні коди святкової культури; в) порівняльний, що виявляє співвідношення традиційного і сучасного свята.

Виклад матеріалу дослідження. Методологічно плідним є звернення до розуміння ключових понять даного дослідження – ритуалу й гри. Етимологічне походження поняття ритуалу бере початки від латинського «ritualis», що за перекладом означає обрядовий, «ritus» – урочиста церемонія, культовий обряд. У «Новітньому філософському словнику» за редакцією О.О. Грицанова, ритуал постає одним із базових понять культурологічної антропології та етнології, яке дозволяє адекватно відобразити своєрідність людської поведінки в «далеких» культурах (перш за все архаїчних та традиційних). Ритуал у початковому розумінні визначається як священнодійство, засноване на моделі

наділення речей символічними властивостями. П. Берк визначає ритуал на означення «дійства, призначеного передусім для вираження особливого сенсу, на противагу більш утилітарним цілям, а також на означення процесу вираження понять через особливі слова або зображення» [4; 194]. Пізніше традиційною філософією культури він тлумачився як несуттєве для досягнення практичного результату «обрамлення» здорового технологічного рецепту, породжене дефіцитом позитивних знань, відтак, заміною справжніх причин вигаданими. Натомість сучасне історико-культурне дослідження, що реконструює специфічні типи людської поведінки, базуючись на ціннісних засадах досліджуваних культур, підмінює місцями звичне співвідношення ритуального і прагматичного. В архаїчних культурах ритуал постає основою повсякденної трудової діяльності людини. Повсякденне життя в ранньомодерній Європі було наповнене ритуалами, релігійними й світськими, і за словами П. Берка, навіть виконання пісень та оповідки не складали винятку. Подібна ситуація спрямовує увагу до питання специфічної доцільності ритуалу. Оскільки ритуал слугує засобом інтеграції і підтримки цілісності людських колективів (Б. Малиновський, Е. Дюркгейм), а також знімає психологічну напругу й гармонізує людську психіку (К. Юнг), то примітно фіксуються його зовнішні функції: соціальна і психологічна. Семантика мовних позначень ритуалу вказує на притаманність цілеспрямованості ритуальних дій, що свідчить про близькість двох основних значень – «священнодійство» та «порядок ритуалу», пов'язаних із встановленням або підтриманням вселенської й соціальної впорядкованості. Зокрема, соціальний досвід архаїчних колективів постає чергуванням двох основних станів: а) життєдіяльності в упорядкованому і стабільному космосі, священні центри якого забезпечують надійний захист від сил хаосу, витіснених на периферію впорядкованого світу; б) періодичної хаотизації космосу при проходженні ним критичних точок існування (фази «структури» та «комунітас», за В. Тернером) [6; 575].

В архаїчному святі виявляється тимчасова позаструктурність світу, синкретичністю що забезпечує оновлення могутності сакральних об'єктів. Архаїчний ритуал є формою обов'язкової людської участі в святковому оновленні світу. Він починається з дій, які підкреслено суперечать загальноприйнятим нормам, занурюючи тим самим «застарілий» космос у плідний хаос, а надалі послідовно відновлює споконвічний порядок речей. Архаїчний ритуал є синкретичним дійством, до якого підіймаються у своїх витоках пізніші спеціалізовані форми діяльності (виробничо-економічна, військово-політична, релігійно-культува, художня та ін.). Релігійний культ відрізняється від архаїчного ритуалу етизацією сакральних об'єктів, збільшенням дистанції між людьми і богами, затвердженням одностонно серйозного й урочистого їх шанування. Ритуал має першорядне значення не лише в архаїчних культурах, але і в традиційних суспільствах пізнього часу. Дослідження свята періоду панування християнської традиції, під покровом якої ховалися елементи дохристиянської магії, ритуалів, жертвопринесення, на думку В. Савчука, «перевертали соціальний порядок і руйнували сувору номенклатуру ролей і їх жорстку субординацію, підводять висновку щодо наявності деякого стійкого архаїчного ядра, яке дозволяє ті чи інші події в різні епохи й в різних країнах називати святом» [10; 46]. Зазначимо, що тут ритуал пов'язаний не зі святковим руйнуванням-відновленням, а з підтримкою міцно встановленого порядку. Людська дія, визначаючись проходженням певних зразків поведінки, ритуалізується і вписується в модель ідеальної рівноваги космосу.

Перше свято, за словами В. Савчука, вказує на точку відліку, в якій історія розколюється, так би мовити, на дві царини, перша та, що передує людському й друга, власне людська. Іншими словами, людина стає людиною тоді, коли починає святкувати, що зрештою, означає водночас і жертвувати, і грати, і ховати, і мислити, і виробляти. Помилковими є ті припущення, котрі базуються на переконаннях, що з перерахованого виключно одне є причиною. Обмежена у переміщенні під впливом природних, екологічних і демографічних причин, людина епохи вимушеного переходу від такої, що привласнює до тієї, що виробляє ведення господарства – до землеробства – відкриває новий простір подорожі: «вертикальний» – рух у царині свідомості, духу, який дозволяв їй скидати вантаж психологічної та фізичної втоми, долати «одноманітність» буднів [10; 49].

Потреба виникнення свята поставала відчутніше за умови збільшення «культурної» дистанції між виникненням бажання і його виконанням, оскільки напруження вимагало розкріпачення. Відтак, свято поставало способом компенсації дефіциту вражень у повсякденності. Етнографи свідчать про стани безпричинного занепокоєння, млявості, смутку, які охоплювали кочівників, котрі затримувалися тривалий час на одному місці. Подібна потреба у постійній міграції пов'язана не тільки у необхідності забезпечення провіантом та інших речей, це. Насамперед, психологічна потреба, породжена моделлю життя (не осілою, а динамічною). Ймовірно, кочівникам, що осіли на землі, свято давало єдину можливість «кочувати», переміщатися у просторі, але, правда, вже, так би

мовити, у вертикальному просторі свідомості. Це дарувало можливість зустрічі з невідомістю, загадковістю, таку собі бінарну модель зустрічей: з одного боку, зустрічалися люди, які кочували, з іншого, – люди, що святкували, танцювали, співали. Почуття, що виникали при зустрічі з новим, досі не баченим, викликало неабиякі емоції, переживання, оскільки потреба в новій інформації є властивою всьому живому. Зустріч людини з іншою реальністю реалізує не лише фундаментальну потребу всього живого в новизні, а й бажання єдності, виходу зі свого самозамкнутого стану.

Роль свята як засобу зняття напруги, гармонізації емоційно-психологічного стану людини і суспільства, повернення справжньої ідентичності з природою і соціальним середовищем, умови примирення з буднями, їх одноманітністю і монотонністю, відновлення світу з обмеженим простором і часом «стрибка в справжнє першоджерело ідентичностей» незаперечна [1; 46]. На це звернув увагу Конфуцій, який вважав, що правителі повинні організовувати і санкціонувати свято, мотивуючи це тим, що «не можна тримати тятину постійно натягнутою, не розслабляючи її [час від часу], як і не можна тримати постійно розслабленою, чи не натягуючи її» [1; 41-42]. З одного боку, свято, поєднує механізми прийняття дійсності, адаптації до неї, дає можливість змиритися з об'єктивно сформованими обставинами, а з іншого – допомагає народитися новому, «загострює свідомість історії й водночас дає відпочинок від неї» [7; 127]. З втратою свята, навпаки, втрачаються риси людяності як в окремої людини, так і в спільноті загалом. Людина стає обмеженішою, менш пристосованою і позбавляється, на думку теолога Х. Кокса, відчуття свого важливого місця і призначення в космічному житті.

Прагнення виявити глибинні дорефлексивні підстави людського існування, пов'язані з властивим лише людині способом переживання реальності, обумовлюють сучасний інтерес до проблеми ігрового елементу в культурі. Гра є одним із ключових понять сучасної культурології. У науковий обіг увійшла значною мірою завдяки класичній праці Й. Хейзінги «Homo Ludens». У «Новітньому філософському словнику» поняття гри подається як особливий адогматичний тип світобачення, також сукупність певних форм людської діяльності. За подібного розуміння гра тлумачиться як форма існування людської свободи (Ж.-П. Сартр), вища пристрасть, доступна в повній мірі лише еліті (Х. Ортега-і-Гассет), самоцінна діяльність, що залучає індивіда в свою орбіту як «таку, що перевершує його дійсність» (Г.-Г. Гадамер).

К. Філатова досліджує вияви «гри» і «ритуалу» в контексті традиційного свята за допомогою наступних складових. По-перше, просторово-часових меж, в яких ритуал і гра «розігруються» в певному місці та часі. Обидва феномени утримують початок і кінець. По-друге, виходячи з того, що гра в святі існує не просто як засіб розваги, а як спосіб розігрування міфу, вона не буває безцільною. Звідси, її максимальна наближеність до ритуалу. За її допомогою, що живе в ритуальній формі (священна гра) святковий міф приходить до свого логічного завершення, доставляючи його учасникам величезне емоційне задоволення. По-третє, емоційне напруження і задоволення. Гра, «живе» в межах свята, задана правилами святкового простору, здатна викликати у людини відчуття «щастя. По-четверте, правила є структурно організуючою ланкою священнодійства ритуалу та гри. Правила для учасників беззаперечні, вони не підлягають жодному сумніву. Гра «живе» за «...добровільно прийнятим, але абсолютно обов'язковим правилам...» [11; 41]. Варто тільки відійти від правил, і світ гри чи ритуалу негайно руйнується. По-п'яте, одяг та атрибути. Для того щоб посилити приналежність до гри, використовуються ритуали і церемонії, таємні знаки, маскування, естетичне оформлення у вигляді символіки. Поза перевтіленням учасників неможливо «розігрування» святкового міфу. Перевтілюючись, вони створюють міфічні образи (НЕ-Я), яким судилося «прожити» власне святкове життя. По-шосте, учасники свята, які кілька разів проходять процедуру «входу» в співтовариство. Перший раз, коли «входять» у простір свята, далі виходячи з власної прихильності до того чи іншого святкового міфу, частини міфу. Зустрічаючись у ритуально-ігровому просторі свята учасники: приймають на себе певні персональні функції; добровільно приймають задані правила; у виборі міфу, керуються справжнім інтересом; усвідомлюють обмеженість і умовність дійства; відчувають єдність спільноти.

Класифікація гри передбачає виокремлення наступних складових:

а) змагання, ігор, заснованих на імітації, наслідуванні (театр, релігійні ритуали тощо). М. Бахтін у праці «Творчість Франсуа Рабле і народна культура Середньовіччя та Ренесансу» зазначав, що паризькі богослови XV ст. стверджували, що «бочки з вином лопнуть, якщо час від часу не відкривати отвори і не запускати до них повітря. Всі ми, люди, – погано збиті бочки, які лопнуть від вина мудрості, якщо це вино буде перебувати в безперервному бродінні благоговіння і страху Божого. Потрібно дати йому повітря, щоб воно не зіпсувалося. Тому ми і дозволяємо собі в певні дні блазнювання (дурість), щоб потім з дедалі більшою ретельністю повернутися до служінню Господу» [3; 12].

Сьогодні подібна потреба реалізується не лише у спогляданні кінобойовиків, але й популярністю підпільних змагань бойових мистецтв, що проводяться на контактному рівні, де часто-густо серйозні травми підживлюють азарт глядачів-гравців, котрі покладають ставки на переможця. Пригадується висловлювання Ф. Ніцше, де філософ зауважує щодо найдавнішої, тривалої історії людини, яка вчить про те, що жодне свято не відбувалося поза жорстокістю, де навіть у покараннях було так багато святкового. Не викликає подиву, відтак, той факт, що непереборним компонентом людської природи виступала агресія, яка на святах, як правило, завжди «відпускала» і втілювалася в культурну форму (в цьому сенсі культивувалася), пила «хмільний напій» і *виснажувала* себе в участі насильства: схваленні, організації, створенні й, зрештою, виконанні [10; 56]. Сягнувши в історичні реалії, не менш абсурдним поставав веселий бенкет під час чуми. Схоже, що й свято настигла подібна доля, будучи щедрим на насильство, водночас очищувало від нього в періоди смуту і хаосу. У цьому сенсі кулачний бій вписується в ряд таких романтичних свят, як корида, карнавал, свято мертвих, релігійні містерії тощо;

б) азартних ігор з ймовірнісним результатом (лотерея, рулетка, карти). Цінність гри полягає в самій ігровій процесуальності, де результативність не акцентується. Для неї притаманні два начала, перше, пов'язане з гострими емоційними переживаннями гравців і спостерігачів, досягненням збуджено-екстатичного стану; друге, навпаки, раціональне за природою, в межах якого визначаються правила гри та потреба в їх дотриманні. Система правил створює специфічний ігровий простір, що моделює реальність, доповнює чи то протистоїть їй. Звідси, виникають «інші світи», позбавляють ореола сакральності наявне становище справ, парадоксально поєднують відтворення актуальних стереотипів культури з їх іронічним, «ігровим» переосмисленням. В. Савчук загострює увагу на думці, що «у невгамовності свята, ризику й завзятості, карикатурі на розмірений кровотік повсякденності, розломі буднів можна зустріти невідоме для самого себе «Я». Можна *програти* життя. Але хіба є щось азартніше гри зі смертю? Риторичність запитування приводить до так само риторичної відповіді: сама смерть» [10; 55]. Гра вмирає тоді, коли зникає межа умовності і життя. При цьому можливі як вторгнення реальності в світ мрій, що підміняють «магічну реальність» примітивною прагматикою, так і експансія умоглядних побудов у реальну дійсність, містифікуються практичний досвід і підміняється раціональні програми діяльності відволікаючими гаслами й нездійсненими обіцянками. Сваюлля уяви, яке покинуло чітко позначені межі простору гри, породжує, поряд з іншими проблемами, ризиковані соціальні експерименти і одержиму міфотворчість.

Свято постає однаковою мірою соціальним й біологічним, єднання якого відбувається у веселощах, сміхові, танцях, карнавалах, феєрверках, гуляннях, піснях та серйозних урочистостях, скорботі, що своїм корінням сягають до давнини. Спираючись на історичні свідчення та етнографічні спостереження з найрізноманітніших частин світу, в яких розповідається про численну кількість кровопролиття, яке здійснюється із незбагненною «жорстокістю» на святах у давнину, знову таки спадає на думку висловлювання Ф. Ніцше, що не так давно «не можна було й уявити собі монарших весіль і народних свят великого стилю поза стратами, тортурами або певного аутодафе» [9; 446];

в) продуктивної гри людської уяви. Й. Хейзінга у розвідці «Осінь середньовіччя», аналізуючи історію життя середньовіччя, відзначає, що «жорстоке порушення та груба участь, викликані видовищем ешафота, були важливою складовою духовної їжі народу. Це спектаклі з мораллю. Для жажливих злочинів винаходяться жажливі покарання» [12; 9]. Це були криваві свята. Пізніше потреба «в сильних емоціях» реалізувала себе в тому, що «всупереч правилам дуелі на поєдинок нерідко збиралася публіка, як на видовище» [8; 101]. Гра є цариною емоційно насиченою комунікації, що об'єднує людей з різним соціальним становищем і професійним досвідом. Окрім того, простір гри зберігає і відтворює архаїчні навички та цінності, що втратили з плином часу свій первісний практичний сенс. Свобода від праці та буденності, подолання роз'єднаності відбуваються не безформно, мають свій ритм, логіку. Саме тут розкриває себе режисура свята, яка виходить з особливості психіки людини, що охочіше впаде в піднесений стан серйозної урочистості, стан страху, розчулення, жалю, від якого відбувається перехід до радості, веселощів, єднання в спільності, відсутньої в повсякденності. «...Свято і торжество, – згідно Г.-Г. Гадамеру, – з усією очевидністю відрізняється тим, що початковий поділ тут відсутній, навпаки, настає загальне єднання. Щоправда, ця відмінна риса святкування пов'язана з певним мистецтвом, яким ми володіємо вже недостатньо добре. Це мистецтво проведення свята. І тут люди віддалених часів і менш розвинених цивілізацій значно перевершували нас» [5; 308]. Примусова логіка ритуалу проводить людину певними психофізіологічними станами, ефективно домагаючись того, що відкривається приховане, неявне, таємне і з'являється невідомий досі їй стан. В. Савчук зауважує, що «і в релігійних святах, і в карнавалах, і в похоронах американських негрів епохи виникнення джазу можна побачити одну і ту

саму схему: від піднесеної урочистості події, від серйозності і винятковості моменту, до розуміння і відчуття того, що відбувається збирання, згущення людей до певної маси, спільності, яка живе за своїми законами, пульсує в ритмі, який недоступний відокремлений від роду, від святкового стану людини» [10; 53].

Водночас іманентність творчого пошуку, вивільняє свідомість із ангажованості стереотипів, гра сприяє побудові імовірнісних моделей досліджуваних явищ, конструювання нових художніх або філософських систем чи то спонтанного самовираження індивіда.

Висновки. Підсумовуючи результати дослідження, виявлено, що фестивалі, як і будь-яка інновація в культурі спочатку виникає як своєрідна гра смислами і значеннями, як нетривіальне осмислення культурного матеріалу й спроба виявити варіанти її подальшої еволюції. Відтак, якщо свято – це часовий відрізок, що постає подією, яка виходить за межі повсякденності, де утримується зв'язок сакрального і профанного світів, смислів, які б поєднували в єдиній дії всіх учасників події, то фестивалі – сучасне свято, основою якої є повсякденність. Їй непотрібне визнання, головне – імітація, оскільки вона є наслідувальною і вторинною стосовно реальних подій. Фестивалі в сучасній культурі постає ритуалізованим перформансом.

По-друге, свято виникає в символічному просторі ритуалу, який має організуюче й регулятивне значення. Ритуал задає в святі безпосередньо межі святкування, правила святкування, символічне вираження. Ритуал є засобом передачі святкової традиції.

По-третє, ігрова природа святкового ритуалу дозволяє зберегти встановлені межі й одночасно надає його учасникам певну свободу вибору. Святковий ритуал – це особливий механізм гри свята, всередині якого учасник має можливість вибору ролі й міри участі в ньому. Структура святкового ритуалу постає системою обов'язкових та додаткових кодів.

Список використаної літератури

1. *Абаев Н. В.* Чань-буддизм и культурно-психологические традиции в средневековом Китае / Н. В. Абаев. – Новосибирск : Наука, 1989. – 272 с.
2. *Байбурин А. К.* Ритуал в традиционной культуре. Структурно-семантический анализ восточнославянских обрядов / А. Байбурин. – СПб. : Наука, 1993. – 242 с.
3. *Бахтин М. М.* Творчество Франсуа Рабле и народная культура Средневековья и Ренессанса / М. Бахтин. – М. : Худож. лит., 1990. – 543 с.
4. *Берк П.* Популярна культура в ранньомодерній Європі / П. Берк. – Пер. з англ. – Київ : УЦКД, 2001. – 376 с.
5. *Гадамер Г.-Г.* Актуальность прекрасного / Г.-Г. Гадамер. – М. : Искусство, 1991. – 308 с.
6. *Грицанов А.* Новейший философский словарь / А. Грицанов. – Мн. : Изд. В. М. Скакун, 1998. – 898 с.
7. *Кокс Х.* Праздник шутов: Теологический очерк празднества и фантазии (Реферативное изложение И. Б. Роднянской) / Х. Кокс // Современные концепции культурного кризиса на Западе. – М., 1976.
8. *Лотман Ю. М.* Роман А. С. Пушкина «Евгений Онегин»: Комментарий / Ю. Лотман. – Л. : Просвещение, 1980. – 415 с.
9. *Ницше Ф.* К генеалогии морали. Polemическое сочинение / Ф. Ницше. – Соч. в 2 т. Т. 2. – М. : Мысль, 1990.
10. *Савчук В. В.* Кровь и культура / В. Савчук. – СПб. : Изд-во С.-Петербург. ун-та, 1995. – 180 с.
11. *Хёйзинга Й.* Homo ludens / Человек играющий: статьи по истории культуры / Й. Хёйзинга. – Пер. с нидерл. и сост. Д. В. Сильвестрова. 2-е изд., испр. – М. : Айрис-пресс, 2003. – С. 15–16.
12. *Хёйзинга Й.* Осень средневековья: Исследование форм жизненного уклада и форм мышления в XIV и XV веках во Франции и Нидерландах / Й. Хёйзинга. – Пер. Д. В. Сильвестрова. – М. : Наука, 1988. – 544 с.

References

1. *Abaev N. V.* Chan-buddizm i kulturno-psikhologicheskie traditsii v srednevekovom Kitae / N. Abaev. – Novosibirsk : Nauka, 1989. – 272 s.
2. *Bayburin A. K.* Ritual v traditsionnoy kulture. Strukturno-semanticheskii analiz vostochnoslavjanskikh obryadov / A. Bayburin. – SPb. : Nauka, 1993. – 242 s.
3. *Bakhtin M. M.* Tvorchestvo Fransua Rable i narodnaya kultura Srednevekovyia i Renessansa / M. Bakhtin. – M. : Khudozh.lit., 1990. – 543 s.
4. *Berk P.* Populiarna kultura v rannomodernii Yevropi / P. Berk. – Per. z anhl. – K. : UTsKD, 2001. – 376 s.
5. *Gadamer G.-G.* Aktualnost prekrasnogo / G.-G. Gadamer. – M. : Iskusstvo, 1991. – 308 s.
6. *Gritsanov A.* Noveyshiy filosofskiy slovar / A. Gritsanov. – Mn. : Izd. V. M. Skakun, 1998. – 898 s.
7. *Koks X.* Prazdник shutov: Teologicheskii ocherk prazdnestva i fantazii (Referativnoe izlozhenie I. B. Rodnyanskoy) // Sovremennye kontseptsii kulturnogo krizisa na Zapade / Kh. Koks. – M., 1976.
8. *Lotman Yu. M.* Roman A. S. Pushkina «Yevgeniy Onegin»: Kommentariy / Yu. Lotman. – Leningrad: Prosveshchenie, 1980. – 415 s.
9. *Nitsche F.* K genealogii morali. Polemicheskoe sochinenie / F. Nitsche. – Soch. v 2 t. T. 2. – M. : Mysl, 1990.

10. *Savchuk V. V.* Krov i kultura / V. Savchuk. – SPb. : Izd-vo S.-Peterburgskogo un-ta, 1995. – 180 s.

11. *Kheyzinga Y.* Homo ludens / Chelovek igrayushchiy: stati po istorii kultury / Y. Kheyzinga. – Per. s niderl. i sost. D. V. Silvestrova. 2-e izd., ispr. – M. : Ayris-press, 2003. – S. 15–16.

12. *Kheyzinga Y.* Osen srednevekovya: Issledovanie form zhiznennogo uklada i form myshleniya v KhIV i XV vekakh vo Frantsii i Niderlandakh / Y. Kheyzinga. – Per. D. V. Silvestrova. – M. : Nauka, 1988. – 544 s.

РИТУАЛЬНАЯ И ИГРОВАЯ ДОМИНАНТИ В ПРОСТРАНСТВАХ ПРАЗДНИКА И ФЕСТИВАЦИИ: КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Бабушка Лариса Дмитриевна, кандидат философских наук, доцент,
докторант кафедры истории и теории культуры,
Национальная музыкальная академия Украины, г. Киев

Анализируется ритуальная и игровая доминанты феноменов праздника и фестивализации в современном культуротворческом пространстве. Ритуал и игра являются непреходящим императивами, которые существовали на протяжении всей истории человечества. Проанализировано, что фестивализация как инновация в культуре первоначально возникает как игра смыслами и значениями, поэтому актуализируется попытка выявить модель ее дальнейшей эволюции. Обосновано, что праздник – это временной отрезок, событие, которое выходит за пределы повседневности, где содержится связь сакрального и профанного миров, смыслов, объединяющие в едином действии всех участников события, то фестивализация есть современным праздником, основанием которого является сама повседневность. Доказано, что фестивализация в современной культуре возникает как ритуализированный перформанс.

Ключевые слова: ритуал, игра, праздник, фестивализация, культуротворчество.

RITUAL AND GAME DOMINANCE IN THE SPACES HOLIDAY AND FESTIVATION: CULTURAL ASPECTS

Babushka Larisa, candidate of Philosophical Sciences, associate professor,
doctoral student of history and theory of culture historical and theoretical faculty,
Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine, Kyiv

The research is devoted to the analysis of the ritual and game dominant of the phenomena of the holiday and festival in the modern cultural space. Ritual and game is enduring imperatives that have existed throughout history. Festivation as innovation in culture first appears as a kind of game of meanings and values, and then attempt to identify updated model of its further evolution. Thus, if a holiday – a time span that raises an event that goes beyond everyday life where communication is kept sacred and profane worlds of meaning that would combine in a single action of all participants, and then festivation is modern holiday, which is the basis itself daily. Festivation in modern culture appears ritualized performance.

Key words: ritual, game, holiday, festivation, culture art.

UDK 130.2:791.6

RITUAL AND GAME DOMINANCE IN THE SPACES HOLIDAY AND FESTIVATION: CULTURAL ASPECTS

Babushka Larisa, candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
doctoral student of history and theory of culture historical and theoretical faculty,
Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine, Kyiv

The aim of this study is to disclose the phenomena of holiday and festivation practices in the context of the ritual and game components of culture.

Research methodology. Leading methodological approaches of intelligence can be determined by: 1) phenomenological, allowing foundations to justify empirical basis; recreate the festive polyphony real manifestations of culture; 2) semiotic that can detect codes festive ritual culture; 3) comparison which shows the ratio of traditional and modern holidays.

Results. Summarizing the results of the study revealed that festivation like any innovation culture first appears as a kind of game of meanings and values as trivial understanding of cultural material and attempt to identify options for its further evolution. Thus, if a holiday – a time span that raises an event that goes beyond everyday life where communication is kept sacred and profane worlds of meaning that would combine in a single action of all participants, then festivation – modern holiday, which is the basis daily. She was unnecessary recognition importantly – imitation because it is imitative and secondary in relation to actual events. Secondly, there is a festival in a symbolic ritual space, which is organizing and regulatory significance. Ritual sets limits directly in the holy celebration, celebrating rules symbolic expression. The ritual is a means of transmission of the holiday tradition. The festive ritual – a special holiday game mechanism within which member has the choice role and extent of participation in it. The structure appears celebratory ritual system of mandatory and additional codes.

Novelty. Festivation – modern holiday, this is the basis itself daily. Proved that festivation in modern culture appears ritualized performance.

The practical significance. The results of research can be the basis for the development of social programs and projects, books and cultural studies, used in modern cultural practices celebration.

Key words: ritual, game, holiday, festivation, culture art.

Надійшла до редакції 7.11.2016 р.

УДК 781.033:782

РИТУАЛ ЯК КУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН І ОСНОВА ОСВІТНЬО-ТВОРЧИХ АКЦІЙ

Волкова Галина Вікторівна, аспірантка, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ
alexchast@ukr.net

Досліджено особливості прояву ритуаліки як культурного феномена і основи освітньо-творчих акцій, як це виходить із праць А. Байбурина, В. Топорова, особливо Е. Дюркгейма. Розглянуто специфіку виявлення ритуаліки і ритуалізованих форм відносин у музичній, музично-дидактичній сфері. Усвідомлення ефективності ритуалу, що приходить після його здійснення, створює уявлення про те, що правильно виконані дії дають бажаний результат. Охарактеризовано особливості прояву позитивних-негативних, за Е. Дюркгеймом, ритуальних акцій в музичній сфері як концентрації театралізованих складових соціального буття в цілому.

Ключові слова: ритуал, культурний феномен, творча акція, музична дидактика, освітній процес.

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження определена искусственностью (противоприродной направленностью) позитива человеческого делания, называемого культурой, которая подвигает к идее выработки новых принципов, исходящих из начальных оснований бытия людей, культурный стержень которого формировалось через ритуальную сферу [13].

Анализ исследований. Исследование проблем, относящихся к ритуалу, началось ещё в конце XIX в. В работах У. Робертсона-Смита [36], Э. Дюркгейма [7], Дж. Харрисона [35] и других авторов подчёркивалась принадлежность ритуала к сфере сакрального, нерационального, неутилитарного в противоположность утилитарной, рациональной повседневной деятельности. В функционализме ритуал рассматривался по существу как символ, выражение социальных отношений. Э. Дюркгейм [7] разработал подробную классификацию ритуалов, разделив их на негативные, или аскетические, и позитивные. А. Ван Геннеп [6] исследовал церемонии, связанные с кризисами индивидуального жизненного цикла и событиями календарного цикла, объединив их в категорию обрядов перехода. Символика ритуала стала одной из главных тем французского структурализма (К. Леви-Стросс) [14], рассматривавшего его как знаковую систему. В этологии (К. Лоренц) [15] и этнологической антропологии ритуалы рассматриваются как модели поведения, выполняющие главным образом коммуникативную функцию, а также функции контроля агрессивности, консолидации групп и формирования системы культурных символов. Важный вклад в изучение ритуала внесли также В. Тэрнер [27], М. Элиаде [34] и другие зарубежные авторы.

Посткультура – это «нелинейная среда» культуры, возникшая в момент глобальной цивилизационной бифуркации. По мнению А. Розова это образование без воспитания, общество без авторитетов, открытость без централизации, религия без вероучения, право без государства, искусство без идеалов [22; 3]. В. Бычков рассматривает ритуал как вид обряда, исторически сложившуюся форму сложного символического поведения, конкретика выражения которого нагружена множественным смыслом генетически-культурно проявляемой традиции. Способность к познанию и творческая активность учащегося рассмотрены в психолого-педагогических исследованиях Ю. Бабанского [1]. Проблема совершенствования процесса музыкально-эстетического воспитания детей как основа развивающего потенциала искусства решалась на основе позиций религиозной этики музыкальной деятельности В. Медушевского [18].

Цель данной работы – выявление ритуальных стимулов культурных акций, в т.ч. музыкального обучения-образования и творчества как такового.

Изложение материалов исследования. Ритуал определился от первовремен человечества в функции культуротворческого механизма и вырастающих из него акций. Подобно мифологическому мышлению, генетически синкретизованному с ритуалікою [перворитуал, первомиф, перворечь], формы ритуала в более выстроенных или «стертых» проявлениях, внедрены в виде более или менее значимых фигур в фоновые построения рационалистически-цивилизационных достояний. Творческие открытия, свершаемые мифологическим зарядом линейно-рационально выстроенных операций ума, поддерживаемы ритуализированными формами процесса творения и обучения ему.